

СУЧАСНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ОБРАЗ КОЗАЦЬКОГО МІСТЕЧКА ОПІШНІ

Опішня – селище міського типу Полтавського (до липня 2020 р. Зіньківського) району Полтавської області, осередок українського гончарства, центр Опішнянської територіальної громади. Є одним із найбільш виразних прикладів того, як козацьке містечко Лівобережної України зберігає та переосмислює власну культурну ідентичність у сучасних умовах. Документально засвідчено в першій половині XVII ст. як укріплена слобода. У 1648–1781 роках сотенне містечко належало Гадяцькому (1648–1649, 1687–1781); Полтавському (1649–1662, 1672–1687); Зіньківському (1662–1672) козацьким полкам [3]. Опішня впродовж століть сформувала багатшаровий культурний образ, де козацька минувшина, гончарська слава та жива традиція органічно переплітаються у просторі повсякденного і святкового життя місцевих жителів.

Історичні події залишили численні матеріальні та символічні сліди, що й сьогодні визначають образ містечка. топонімічну й меморіальну пам'ять, яка живе в назвах місць і народних переказах. Будівля 1916 року у стилі українського модерну, споруджена за проектом архітектора Василя Кричевського, нині є частиною Музею-заповідника і символізує нероздільність козацько-ремісничої та мистецької спадщини.

Серцевиною культурного образу Опішні є гончарство. Уже в 1846 році М. Арандаренко зазначав, що Опішнянська волость посідає перше місце в гончарному промислі Зіньківського повіту: тоді гончарством займалися до 400 осіб. Упродовж 1894–1941 років у містечку послідовно діяло кілька гончарних навчальних закладів, а 1929 року засновано першу в Україні художню гончарну артіль «Художній керамік», вироби якої отримували нагороди на всеукраїнських та міжнародних виставках – зокрема, в Парижі 1937 року. Сьогодні Опішня є загальноновизнаною гончарською столицею України: саме тут у 1986 році засновано першу в країні профільну керамологічну установу – Музей гончарства в Опішному, що 2001 року указом Президента України отримав статус Національного музею-заповідника українського гончарства. Музей-заповідник акумулює унікальні колекції, провадить наукові дослідження, здійснює виставкову та освітню діяльність і щороку приваблює тисячі відвідувачів з України та з-за кордону.

Поряд із Національним музеєм-заповідником у сучасній Опішні діє ціла екосистема культурних осередків, що забезпечують живий зв'язок традиції з сучасністю. Особливе місце серед них посідає садиба «Лялина світлиця» – автентичний культурно-етнографічний простір, створений Оленою Щербань. Саме тут від 2014 року щороку у другу суботу серпня відбувається гастрономічний фестиваль-квест «Борщик у глиняному горщику» – унікальна подія, де учасниці готують у печі різноманітні регіональні варіанти борщу в глиняному посуді за автентичними родинними рецептами. Фестиваль поєднує науково-дослідницький компонент (фіксацію рецептур і технологій борщоваріння), реконструкцію традиційних обрядів (весілля, випікання короваю) та майстер-класи з гончарства. Подія приваблює щороку кілька сотень учасників і гостей, перетворившись на помітний туристичний магніт регіону і точку збереження локальної гастрономічної пам'яті.

Опішня сьогодні є і науковим центром дослідження гончарства. Тут функціонує Інститут керамології, що здійснює систематичне вивчення гончарної спадщини. На Стіні гончарної слави України, відкритій у 2011 році на будівлі Музею Кричевських, бронзові меморіальні дошки вшановують видатних діячів, які прославили опішнянське гончарство у світі. Меморіальні музеї-садиби – Олександри Селюченко (1988), родини Пошивайлів (1999), філософа Леоніда Сморжа (2010) – репрезентують гончарство не як абстрактний промисел, а як живу родинну і особистісну долю. Функціонує Колегіум мистецтва у Опішні – художній загальноосвітній навчальний заклад зі спеціалізацією «гончарство», що готує нове покоління майстрів. Такий комплексний підхід – від академічних досліджень до меморіальних просторів і шкільної освіти – забезпечує багаторівневу репрезентацію народної культурної спадщини.

Культурний образ Опішні формується не лише інституційно, а й на рівні індивідуальних і родинних практик. Сучасні майстри-гончарі – спадкоємці таких родин, як Пошивайли, Китриші, Омеляненки, Білики – продовжують традицію, зберігаючи форму і орнамент, успадковані через покоління. Етнофестивалі «Борщик у глиняному горщику», «Коровай-фест» зафіксували живу кулінарну традицію: старші мешканки сіл Зінківщини зберігають у власній пам'яті десятки варіантів борщу, рецепти качаної каші, повсякденних та обрядових хлібів. Це мікрорівень збереження спадщини, де кожна родина є «архівом» і водночас носієм живої традиції.

Давне козацьке містечко сьогодні репрезентує ефективну модель збереження і трансляції нематеріальної культурної спадщини,

де інституційні механізми (Національний музей-заповідник, науковий інститут, мистецький коледж) підсилюються низовими громадськими ініціативами («Лялина світлиця», фестиваль борщу) та індивідуальними родинними практиками. Досвід Опішні є вагомим прикладом для концептуалізації шляхів розвитку малих міст з потужним культурним потенціалом в умовах сучасних викликів.

Джерела та література

1. Пошивайло О. М. Опішне – гончарна столиця України. Опішне : Українське народознавство, 2000. 60 с.
2. Шаповал Л. Опішня – столиця української кераміки на Полтавщині. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки* : зб-к наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 6. С. 298–304.
3. Щербань А. Л., Щербань О. В. Нариси з історії міста Опішне козацької доби. Харків : Країна мрій, 2011. 176 с.